

ศิลปวัฒนธรรม

ART & CULTURE MAGAZINE

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

ภาพที่เล็ดลอดออกมาได้
“สะพานข้ามแม่น้ำแคว”

ภารกิจโกษาปาน
หลังถวายพระราชสาส์นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส

“วังเปา”
นักรบแห่งป่าเขา

นครธมและตลาดสดเสียมราฐ :
พลังความเชื่อทางศาสนาและทุนนิยม

สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ

ปราบก๊กเจ้าพระฝาง อ้าง “นิมิตอุบาทว์”

เดือนยี่ / ชรรค์ชัย บุนปาน	ณ
จดหมาย	ณ
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปราบก๊กเจ้าพระฝาง	ณ
ในฐานะเป็น “นิมิตอุบาทว์” / ดร. ปฐมพงษ์ สุขเล็ก	
ภารกิจโกษาปานหลังถวายพระราชสาส์น / รศ. ดร. ปรีดี พิศภูมิวิไล	๑๐๒
ภาพที่เล็ดลอดออกมาได้ “สะพานข้ามแม่น้ำแคว”	๑๑๘
ทางรถไฟนรก เหลยศึกไม่ทันเห็น / ไกรฤกษ์ นานา	
เมื่อ หสข. ปิดหีบมหาสมณัตติ์จีน ยุคปลายราชวงศ์ชิง /	๑๔๖
จรัสศรี จิราภส	
ไม่มีจีน ไม่มีจีน : จีนชื่อย่อเต้ จากบันทึกประวัติศาสตร์จีนโบราณ	๑๖๒
“สื่อจี” (จบ) / รศ. ดร. ศานติ ภักดีคำ, ผศ. นวรัตน์ ภักดีคำ	
สโมสรศิลปวัฒนธรรม	
เห่เรือหงส์ / เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์	๑๕
ศิลปะตราอักษรย่อ ที่ปรากฏใน Collection ส่วนพระองค์	๑๖
สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ / กฤษณ์นันทน์ ในจิต	
ปีใหม่ “อาชา” ชนกลุ่มน้อยผู้มั่งคั่งบนที่สูงรัฐฉาน	๒๔
แห่งสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา / ดร. องค์กร บรรจุน	
บ้านตากกลางเลี้ยงช้าง / เอนก นาวิกมูล	๓๒
“วังเปา” นักรบแห่งป่าเขา / พลเอก บัญชร ขวาลศิลป์	๔๖
อยาก / บรรณกร กลั่นขจร	๕๒
เพ็ญที่กระจำ / ขุนทองกะลาเปือก	๕๓
กุหลาบ สัญลักษณ์แห่งความรัก โรแมนติก และความดีงาม /	๕๔
พานิชย์ ยศปัญญา	
พลาเนื้อสด รสชาติที่ (ไม่เคย) สาบสูญ? / กฤษ เหลือลมัย	๖๔
นครธมและตลาดสดเสียมราฐ : พลังความเชื่อทางศาสนาและทุนนิยม /	๗๐
ศ. สุวิทย์ ธีรศาสตร์	
เพลงรักของชรินทร์ / บุรพา อารัมภีร์	๘๒
แรงรัก-แรงรัก / พนม นันทพฤษ	๘๕

ศิลปะตราอักษรย่อ ที่ปรากฏใน Collection ส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์

กฤตนันท์ ในจิต

บทนำ

เป็นที่แน่นอนว่าเราทุกคนต่างมีความต้องการให้ผู้คนจดจำตัวตนของเรา เป็นการแสดงออกถึงความทรงจำที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด นับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมานุษย์สร้างสิ่งที่เปรียบเสมือนตัวแทนของเรา อันเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้ผู้คนที่พบเห็น “รู้สึกผ่านสิ่งแทน” หรือที่เรียกกันว่าสัญลักษณ์และภาพแทน ทำให้เราสามารถให้ความหมายกับสิ่งของต่างๆ หรือบุคคล ผ่านการสร้างชุดของความสัมพันธ์ หรือห่วงโซ่ของการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้คน วัตถุ เหตุการณ์ ความคิดทางนามธรรมต่างๆ ทั้งหลายเหล่านี้ก็เพื่อเป้าประสงค์ของการจดจำและความคงอยู่ของความรู้สึก

การคงอยู่ของตัวตนผ่านสัญลักษณ์หรือตัวแทนนั้น มีอยู่หลายความหมายด้วยกัน อาทิ นิสัยที่เป็นภาพลักษณ์แสดงออกผ่านความรู้สึกและท่าทาง หรือลายเซ็น รูปถ่าย ของขวัญ สัญลักษณ์และอื่นๆ อีกมากมายบนโลกใบนี้ที่สามารถเป็นสิ่งแทนตัวเราได้ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม โดยที่มนุษย์รู้จักการเป็นเจ้าของตัวตน และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อแทนตนเองมาอย่างช้านาน ตัวอย่างเช่น ภาพวาด ภาพพิมพ์บนฝาผนังถ้ำ ที่มี

สัญลักษณ์ที่ปรากฏเป็นฝ่ามือมนุษย์ ภาพการร่ายรำ ภาพการแสดงภาพเครื่องแต่งกาย เหล่านี้ล้วนเป็นมิติทางการแสดงออกเพื่อเป็นภาพแทนทั้งสิ้นมนุษย์จึงถือได้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะช่วยรักษาและขยายอาณาจักรความเป็นเจ้าของของตนเองและผู้ใกล้เคียงให้รับรู้หรือรับทราบ และเมื่อวิวัฒนาการความเปลี่ยนแปลงไปของสังคม ในปัจจุบันมีการใช้การสื่อความหมายที่หลากหลายขึ้น อาทิ ตราประทับของจีนโบราณ การลงลายมือชื่อหรือที่เรียกว่าลายเซ็น ที่นับว่าเป็นศิลปะอีกประเภทหนึ่งที่บ่งบอกถึงตัวบุคคล สถานะทางสังคม และนิยมใช้กันมาอย่างช้านานทั้งในด้านเอกสารทางประวัติศาสตร์หรือการค้าขาย เป็นต้น

ตราสัญลักษณ์ อักษรย่อที่ปรากฏในประเทศไทย

ตราสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่สื่อถึงรูปธรรมที่สัมพันธ์กับการติดต่อสื่อสารและค้าขายของผู้คนในสมัยโบราณทั้งในดินแดนตะวันตกและตะวันออก ลวดลายและรูปแบบบนตราสัญลักษณ์แต่ละชิ้นยังสะท้อนค่านิยมของผู้คนในอดีตที่น่าสนใจ ซึ่งประเทศไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เรามีการใช้ภาพแทนบุคคลมากมายหลายชนิด แต่ในบทความครั้งนี้ผู้เขียนในโครยอกจะกล่าวถึงตราสัญลักษณ์ซึ่งมีศิลปะน้อยสำคัญ ความหมายแฝง ความเชื่อสถานะ ที่แสดงผ่านตราสัญลักษณ์นั้นๆ ได้อย่างลงตัว

สัญลักษณ์ หรือโลโก้ (Logo) คือ เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์เป็นผล

ของการออกแบบกราฟิก การวาดที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ เป็นภาพสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายต่างๆ ที่ช่วยสร้างเอกลักษณ์ แก่งค์กร แก่สินค้าและบริษัทของตน โดยวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อให้มีเอกลักษณ์แบบเฉพาะของตนเอง และแสดงถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นต้น ซึ่งตราสัญลักษณ์แทนบุคคลนั้น แรกเริ่มเดิมทีในประเทศไทยเห็นจะมีเพียงราชสำนักเท่านั้นที่ปรากฏว่ามีการใช้ อักษรย่อของ “พระปรมาภิไธย” พระอภิไธย และพระนามภิไธย ซึ่งคงไว้ซึ่งความสำคัญตามรูปแบบต่างๆ ซึ่ง

๑ สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร เจ้านายที่ทรงนำสมัยในเรื่องการแต่งกายตั้งแต่ทรงพระเยาว์ (ภาพจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

๒ ตราพระปรมาภิไธยย่อ ปปร. ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฏ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

๓ ตราพระนามภิไธยย่อ ร.พ. ภายใต้มงกุฏขัตติยนาถี ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗

โดยรวมของตราอักษรย่อจะประกอบไปด้วย ๓ หลักที่คำนึงถึง ดังนี้

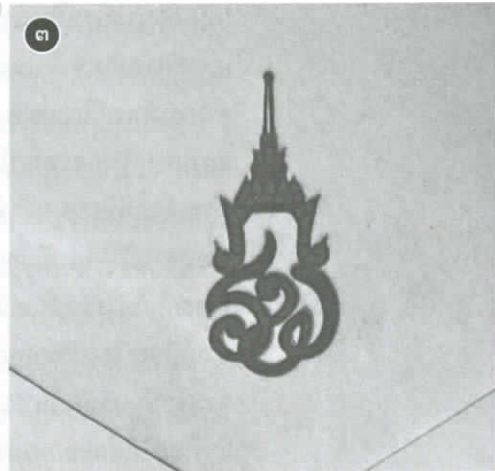
๑. อักษรย่อของชื่อ จะต้องมีความเหมาะสมและสัมพันธ์กับตัวบุคคลอย่างชัดเจน

๒. สถานะของบุคคลผู้ใช้ตรา

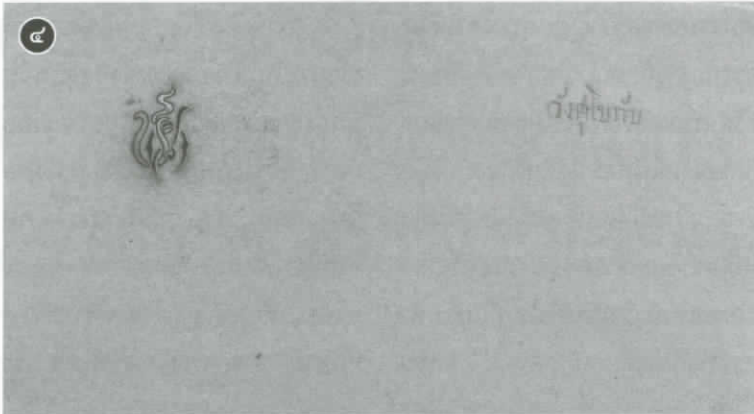
๓. ความหมายและนัยสำคัญที่ต้องการสื่อ

อักษรย่อที่ปรากฏผ่านตราของเจ้านายไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น มักประกอบไปด้วยอักษรย่อประกอบกัน ๒ ตัว ทั้งฝ่ายใน (หญิง) และฝ่ายหน้า (ชาย) เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามาลินีนกดารา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ทรงใช้พระตราอักษรย่อ ม.ถ. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงใช้พระตราอักษรย่อ อ.ท. เป็นต้น

ในด้านองค์ประกอบที่ ๒ สถานะของบุคคลผู้ใช้ตรานั้น หากเป็นพระตราของเจ้านายย่อมหมายถึงระดับฐานันดร

ศักดิ์เป็นสำคัญ เช่น หากเป็นชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหากจะมีสัญลักษณ์ของจุลมงกุฎหรือพระเกี่ยวประกอบพระตราเพื่อบ่งบอกพระราชสถานะตามฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ แต่หากเป็นสมเด็จพระนางเจ้า พระราชินี ก็จะมีมงกุฎขัตติยนาถีเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงพระราชสถานะและฐานันดรศักดิ์ และนอกจาก

นั้นยังมีสัญลักษณ์ที่เคยปรากฏบนตราพระนามย่อของเจ้านายหลายพระองค์ อาทิ ตราพระนามาภิไธยย่อ ม.ว.ก. ภายใต้ตราจักรีและพระอนุราชมงกุฎ (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร) ตราพระนามาภิไธยย่อ พ.ร. ภายใต้พระชฎามหากฐินและอุณาโลม (สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี) เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าสัญลักษณ์ที่กล่าวมานั้นล้วนเป็นเครื่องประกอบพระอิสริยยศตามฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์จักรีไทย ที่สื่อออกมาตามนัยสำคัญที่ต้องการให้ผู้คนได้ทราบถึง “สถานะ” ของพระตรานั้นๆ

อาจารย์สุนทร วิไล นายช่างศิลปกรรม กรมศิลปากร เคยให้สัมภาษณ์ว่า “หากย้อนอดีตกลับไปการออกแบบตราสัญลักษณ์ต่างๆ ถือเป็นเรื่องหนึ่งที่อยู่คู่สังคมไทยมายาวนานเพื่อใช้ในงานต่างๆ เช่น หัวจดหมาย การประทับตราสิ่งของ ซึ่งในวังต่างๆ ของเจ้านายในสมัยโบราณต่างก็มีช่างศิลป์อาศัยอยู่ ช่างศิลป์เหล่านั้นล้วนมีฝีมือและมีหน้าที่ออกแบบตราสัญลักษณ์ตามพระอิสริยยศของเจ้านายพระองค์นั้น

โดยการออกแบบตราสัญลักษณ์ต่างๆ ขึ้นมาต้องคำนึงถึงความเกี่ยวข้องกับเจ้าของตราเป็นหลัก”

ตราพระนามย่อ สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ และ Collection ส่วนพระองค์

ดังที่กล่าวไปในข้างต้นแล้วว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้

ซึ่งเป็นผู้นำการใช้ตราสัญลักษณ์ที่ใช้แทนพระองค์ จึงเปรียบได้กับตราสัญลักษณ์องค์อื่นๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้แทนราชการ กำกับเอกสารสำคัญของประเทศชาติได้ ความนิยมนั้นจึงแพร่หลายสู่พระบรมวงศานุวงศ์ พระราชวงศ์ พระอนุวงศ์ และข้าราชการบริพารตลอดทั้งผู้ใหญ่ในสังคมต่างก็ล้วนมีความนิยมสร้างตราสัญลักษณ์ ซึ่งความนิยมนี้เห็นที่จะรุ่งเรืองหรือเริ่มต้นในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นช่วงยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ประเพณีนิยม การนำแฟชั่น ศิลปะ และการเข้ามามีบทบาทในการบริหารกิจการของประเทศ ซึ่งปรากฏผ่านสิ่งของต่างๆ มากมาย อาทิ จี๊ หีบหมาก ตลับ เป็นต้น ที่ทรงจัดสร้างขึ้น

เพื่อพระราชทาน ประทาน และมอบให้เพื่อเป็นที่ระลึก “แทนพระองค์” และเป็นสิ่งแทนความรู้สึกต่างๆ แทนตัวตนของบุคคลบุคคลหนึ่ง

พระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นผู้นำด้านศิลปะที่สำคัญในระดับประเทศอีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งจะกล่าวในที่นี้คือ สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระองค์ถือเป็นเจ้านายที่ทรง

นำสมัยในเรื่องการแต่งกาย ฉลองพระองค์ของเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ ถือเป็นฉลองพระองค์เจ้านายที่ทันสมัยและเก๋ไก๋ที่สุดในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

พี่เลี้ยงหวน หงสกุล ได้บันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ ความว่า “...ท่านโปรดทรงหนังสือฝรั่ง ทรงรับแมคคาซีนนอก แม้แต่แบบเสื้อก็สั่งนอก แม้ [พระพี่เลี้ยงหวน] ก็เป็นผู้เย็บให้ทรงคนเดียว บางครั้งก็ทรงเลือกแบบเอง แล้วให้ฝรั่งทำเย็บจนหมดสิ้นตัด แต่เป็นชื่อของแม่ และวัดตัวแม่เอง ไม่ต้องลองนำไปถวายก็ทรงพอดีเลย ถ้าเป็นเสื้อแม่ ฝรั่งเรียกราคาตัวละ ๘๐ บาท ถ้าเป็นฉลองพระองค์เขาก็เรียกราคาแพงกว่านั้น ต่อมาเมื่อเย็บได้เก่งแล้ว ภายหลังก็ไม่ต้องจ้างฝรั่งเย็บ”

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ก็ทรงกล่าวถึงพระองค์ในหนังสือเกิดวังปารุสก์ ความว่า “...พูดหม่อมอาหญิงท่านทั้งงามทั้งเก๋ ข้าพเจ้าชอบไปเฝ้าท่านบ่อยๆ...”

ในช่วงงานวันสมโภชพระนคร ๑๕๐ ปี มีข่าวลือเกี่ยวกับการลอบทำร้ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ที่สำคัญ พระองค์ก็มีทรงหวาดหวั่นและกล่าวถึงด้วยพระอารมณ์ขันว่า “...วันนี้แต่งเต็มที่ เพราะเวลาตายจะได้สวยๆ...”

ศิลปะจึงแสดงออกผ่านตราพระนามาภิไธยในลักษณะอักษรย่อ ว.อ. ซึ่งย่อมาจาก “วไลยอลงกรณ์” ความหมายและนัยของพระนามของพระองค์ท่านนั้น ผู้เขียนขออธิบายตามความคิดส่วนตัวว่าน่าจะมี

๔ ตราพระนามาภิไธยย่อ สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา (ต่อมาเสวยราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๗) ทรงใช้เป็นหัวจดหมาย

๕ เข็มพระนามย่อ ว.อ. ของสะสมของผู้เขียน

๖ แหวนอักษรย่อ ว.อ. ขนิษฐาของข้า ของสะสมของคุณาสพงศ์ มีวพอไช

๗ เข็มตราอักษรย่อ ว.อ. ของโรงเรียนราชินีบน

๘ รูปตราอักษรย่อ ว.อ. บนกรอบห้ายเหลี่ยม กราฟิคจากปกหนังสือส่วนพระองค์

๙ พัดรองที่ระลึกปรากฏตราอักษรย่อ ว.อ. ล้อมรอบด้วยเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ ออกแบบโดย พระปลัดสัญญา จิระวิมลนเมธี และนายกฤตนันท์ ในจิต

ความหมายโดยรวมว่า “ก้าไล้อพระกร อันเป็นเครื่องทรงของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ” และการที่พระองค์ทรงเลือกใช้อักษร ว.อ. เนื่องจากพระนามของเจ้านายฝ่ายใน (หญิง) โดยส่วนมากอยู่วรรคศรี ตามตำราภูมิพินธุศาสตร์ โดยพระองค์ทรงประดิษฐ์พระตราเป็น Collection ส่วนพระองค์อย่างหลากหลาย และมีความสวยงามแตกต่างกันออกไป ดังจะขอยกตัวอย่าง ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ ตราพระนามย่อ ว.อ. ในลักษณะอักษร ว. แหวน และ อ. อ่าง ทำเป็นโครงลักษณะรูปโล่ มีเลข ๕ ไทย ภายใต้อักษรย่อ ซึ่งเป็นการสื่อถึงการที่พระองค์เป็นพระราชธิดาในรัชกาลที่

๕ และจุลมงกุฎยังเป็นเครื่องประกอบและบ่งบอกถึงสถานะของพระองค์หรือฐานันดรศักดิ์ “สมเด็จพระเจ้าฟ้า” ซึ่งตราพระนามย่อรูปแบบดังกล่าว ได้ปรากฏบนเข็มที่ระลึกส่วนพระองค์ และในปัจจุบันยังปรากฏตราพระนามย่อรูปแบบดังกล่าวที่ค่ายเพชรบุรีราชสิรินธร (กองพันล่าง) ร.๑๑ พัน.๓ รอ. จังหวัดเพชรบุรี และโรงเรียนราชินีบนยังใช้เป็นเข็มที่ระลึกสำหรับเชิดชูเกียรติตามวาระต่างๆ

รูปแบบที่ ๒ ตราพระนามย่อ ว.อ. ในลักษณะอักษร ว. แหวน และ อ. อ่าง ทำเป็นโครงลักษณะกรอบห้ายเหลี่ยม ซึ่งตรานี้มีลักษณะสื่อถึงรูปเพชร อันเป็นราชทินนามพระราชทานทรงกรมที่ “เพชรบุรีราชสิรินธร” กรอบห้ายเหลี่ยมนี้ยังสื่อถึงการที่พระองค์เป็นพระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ และสื่อผ่านเลข ๕ ไทย ในด้านล่างอักษร ว.อ. อักษรพระนามองค์นี้ในอดีตที่ทรงพระชนมชีพอยู่ปรากฏบนการ์ด และทรงลงพระอภิไธย (ลายเซ็น) และติดไว้บน

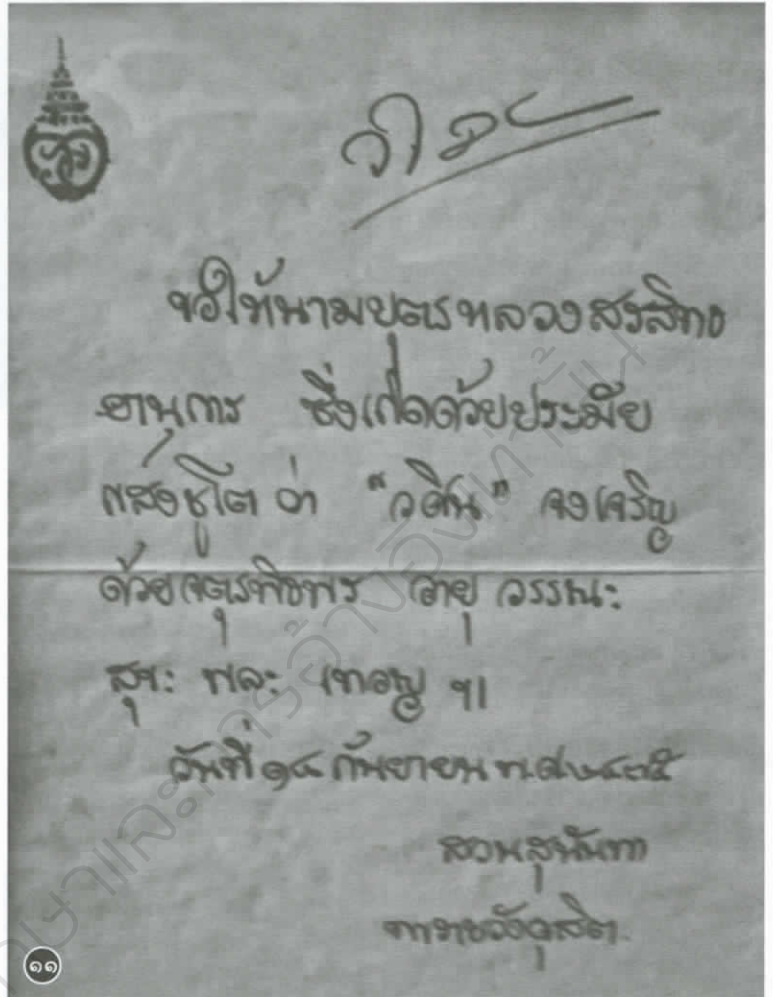

ปรองหนัสนือ แสดงความเป็นเจ้าของ
หนัสนือนั้น หรือเป็นส่วนพระองค์
เป็นต้น และในปัจจุบันยังปรากฏตรา
พระนามย่อในรูปแบบนี้บนหน้าบัน
ศาลาพระพุทธรูปประจำมหาวิทยาลัย
ราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรม
ราชูปถัมภ์ (ศูนย์กรุงเทพมหานคร) ซึ่ง
แต่เดิมคือโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรี
วิทยาลงกรณ์ ที่พระองค์ทรงเป็นองค์
ประธานกำเนิดสถาบัน

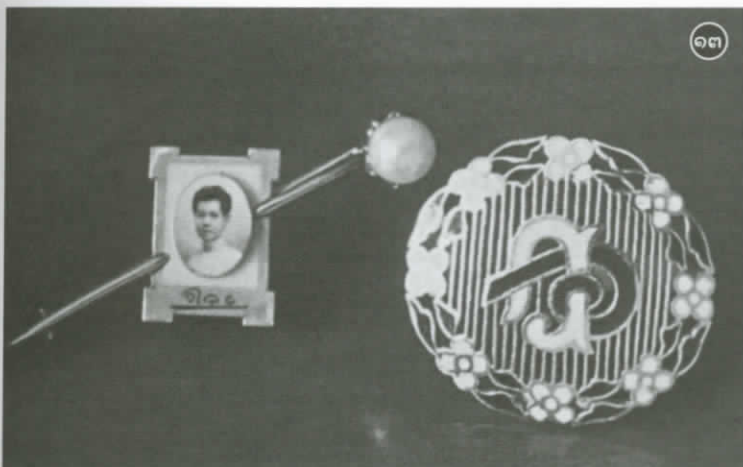
รูปแบบที่ ๓ ตราพระนามย่อ ว.อ.

ในลักษณะอักษร ว. แหวน และ อ. อ่าง
ประดิษฐ์ไว้กัน อยู่ภายใต้จุลมงกุฏ

หรือพระเกี้ยว และบางครั้งจะมีเลข ๕
ไทย ปรากฏภายใต้จุลมงกุฏด้วย ซึ่ง
จุลมงกุฏนี้ดังที่กล่าวไปแล้วนั้นเป็น
เครื่องหมายที่แสดงถึง “สถานะ” หรือ
ฐานันดรเจ้าฟ้าชั้นเอกของพระองค์
นั่นเอง และพระตราองค์นี้โดยมาก
ปรากฏในเอกสารสำคัญๆ อาทิ ใบกำกับ
การประทานชื่อบุตรของข้าราชการ
ในพระองค์ หรือปรากฏบนประกาศ
 नियัตร์ประทานทุนรางวัลต่างๆ อีกทั้ง
บันทึก หรือหัวเอกสารส่วนพระองค์
จำนวนมากซึ่งอักษรพระนามย่อองค์นี้
มีความครบถ้วนด้านองค์ประกอบและ
มีลักษณะสวยงาม ปั้นทั้งอักษรสีเขียน
เข้มและอักษรสีทอง

และรูปแบบที่ ๔ ตราพระนาม
ย่อ ว.อ. ในลักษณะอิสระ ซึ่งปรากฏ
ในรูปแบบของเครื่องประดับชนิดต่างๆ
 อาทิ จั๊พระนาม เข็มกลัดพระนาม และ
อื่นๆ มีทั้งชนิดทองคำ ชนิดเนื้อเงิน และ
แกะสลักจากอัญมณีเป็นของประทาน
ส่วนพระองค์ที่ทรงคุณค่าอย่างสูงยิ่ง
เพราะมีจำนวนน้อยมาก แต่ยังคงความ
เป็นตราอักษรพระนามย่อ ว. แหวน และ
อ. อ่าง และบางครั้งปรากฏเป็นลายพระ
อภิไธย (ลายเซ็น) ซึ่งเป็นการสื่อถึง
พระนามของพระองค์ นับได้ว่าเป็น
Collection ส่วนพระองค์ที่ผสมผสาน
ระหว่างศิลปะและนัยความหมาย
ได้อย่างลงตัวเป็นอย่างยิ่ง

๑๓ ตราอักษรย่อ ว.อ. บั๊บบนหัวกระดาน
จดหมายส่วนพระองค์

๑๔ ใบกำกับประทานชื่อนูตร ปรากฏตรา
อักษรย่อ ว.อ.

๑๕ เม็ดกระดุมเงินลงถมทองคำ ปรากฏตรา
อักษรย่อ ว.อ. ของสะสมของผู้เขียน

๑๖ เข็มตราอักษรย่อ ว.อ. และเข็มพระรูป
และลายพระอภิไธย (ของส่วนพระองค์)

๑๗ เข็มตราอักษรย่อ ว.อ. ทองคำลงยาฝังเพชร

๑๘ แหวนอักษรย่อ ว.อ. ตรงกลางมีอัญมณี
แกะเป็นพระพุทธรูป

รูปแบบของอักษรตราพระนาม
ย่อหลายๆ รูปแบบที่กล่าวมาในข้าง
ต้นนั้นถือได้ว่าเป็นการสร้างสรรค์ศิลปะ
ผ่านตราอักษรย่อได้อย่างลงตัวเป็น
อย่างยิ่ง เพราะหากเทียบกับพระตรา
ในเจ้านายองค์อื่นๆ ถือได้ว่าพระตรา
ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เป็น
การออกแบบที่มีความสวยงาม
ทรงคุณค่าทั้งด้านองค์ประกอบความ
หมาย และแฝงไปด้วยนัยที่น่านึก
ถึงนับได้ว่าเป็นเจ้านายอีกพระองค์ที่
มีศิลปะที่เป็นความนิยมส่วนพระองค์
ทรงเป็นสไตล์ลิสต์ และผู้นำแฟชั่นแห่ง
ยุค ด้วยความที่ทรงเป็นแบบอย่างและ
ผู้นำด้านการแต่งกายสตรี พระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่
๗ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรง
เป็นที่ปรึกษาเรื่องแบบฉลองพระองค์

หม่อมเจ้ารำไพพรรณี ในพระราชพิธี
สถาปนาพระบรมราชินี ซึ่งก็มีพระ
ดำริที่ทันสมัยและเหมาะสม จนเป็น
ที่กล่าวเลื่องลือถึงความสง่างามและ
ความงามอลังการของฉลองพระองค์
แต่ละชุดตลอดพระราชพิธี

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นถือได้ว่า

เป็นพระตราที่อยู่ในยุคที่พระองค์ทรง
พระชนมชีพอยู่ ซึ่งผู้เขียนอนุมานได้
อย่างไม่กังขาเลยว่าพระองค์ย่อมต้อง
ทรงมีส่วนเกี่ยวข้องในการออกแบบ
Collection ทุกชิ้น แต่ยังมีพระนามา
ภิไธยย่อ ว.อ. ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ
อลงกรณ์ อีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ
และเป็นพระตราเพียงองค์เดียวที่
ไม่ได้ถูกออกแบบในขณะทรงพระ
ชนมชีพอยู่ แต่ถูกออกแบบมาให้เป็น
เครื่องสังเค็ดในการพระราชทานเพลิง
ศพเมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๓ นั้นเอง
โดยองค์ประกอบของพระตรามีความ
แตกต่างในด้านองค์ประกอบที่เพิ่ม
สถานะขึ้นมา กล่าวคือ พระตราองค์
นี้มีอักษรย่อ ว. แหวน และ อ. อ้าง
ประดิษฐ์ไว้ด้วยกัน ด้านบนประดิษฐาน
มงกุฎ ซึ่งอนุมานได้ตามลักษณะว่า
คงเป็นมงกุฎขัตติยนาถ ในรูปแบบนี้
เห็นจะแปลกตาไปบ้างเนื่องจากตลอด
พระชนมชีพของพระองค์ทรงเลือกใช้
จุลมงกุฎหรือพระเกี้ยวอันเป็นเครื่อง
ประกอบพระอิสริยยศชั้นเจ้าฟ้า หาก
แต่ครั้งนี้ผู้ออกแบบกลับผูกตราพระ
นามาภิไธยให้มีลักษณะฐานันดรที่สูง
ขึ้น โดยพระตราองค์นี้ปรากฏบนหม้อ
น้ำมนต์สำริดอันเป็นเครื่องสังเค็ด
สำหรับพระอารามหลวงในพระนคร
ซึ่งปัจจุบันมีให้เห็นที่วัดราชบพิธสถิต
มหาสีมารามราชวรวิหารและวัดราช
ประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ตราพระนามาภิไธยย่อ ว.อ. และ
ของสะสมของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ
อลงกรณ์ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
ถือได้ว่าเป็นของที่หายากมาก นักสะสม

หลายท่านที่ข้าพเจ้าเคยพูดคุยเมื่อพบปะกันถึงกับกล่าวว่า พลิกแผ่นดินหากันเลยทีเดียว อาจเป็นด้วยที่พระองค์ทรงจัดทำขึ้นมาเป็นจำนวนที่น้อยมาก และเวลาในพระชนมชีพมีน้อย (ทรงพระชนมชีพ ๕๔ ปี) และเป็นที่น่าสังเกตอีกประการคือ ในบันทึกสมุดตราสะสมของเจ้าจอมเลื่อน ซึ่งเป็นบุคคลผู้สะสมตราต่างๆ และเป็นผู้อยู่ร่วมยุคเดียวกัน หรือมีชีวิตอยู่ในช่วงที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ยังทรงพระชนม์อยู่ กลับไม่มีตราสะสมของสมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ ทั้งที่ตราสะสมของเจ้านายพระองค์อื่นๆ มีบันทึกสะสมในสมุด

ดังกล่าว จึงอาจอนุมานได้ว่าตราพระนามาภิไธยย่อ ว.อ. หรือพระตราประจำพระองค์สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ มีความหายากมาตั้งแต่ครั้งอดีตก็เป็นได้

สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ทรงมีเมตตาต่อวงการการศึกษาของไทย โดยที่พระองค์ทรงสละทุนทรัพย์ต่างๆ มากมายเพื่อสมทบทุนในการสร้างสถานศึกษา โรงเรียน อาทิ โรงเรียนราชินีบน โรงเรียนเจ้าฟ้าสร้าง โรงเรียนเบญจมเทพพิทักษ์ และโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ก่อนจะยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๖ หมอน้านมณฑลสาริต อันเป็นเครื่องสังเค็ดในการออกพระเมรุ ๒๔๘๔ ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

๑๗ ตราอักษรย่อ ว.อ. ภายใต้มงกุฎนารี ปรากฏบนหมอน้านมณฑลเครื่องสังเค็ด

๑๘ สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ ตลอดระยะเวลาที่ทรงพระชนม์ชีพนั้นทรงให้ความสำคัญในการศึกษาของเยาวชนชาวไทยเป็นอันดับแรก (ภาพจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ตลอดระยะเวลาที่ทรงพระชนม์ชีพนั้นทรงให้ความสำคัญในการศึกษาของเยาวชนชาวไทยเป็นอันดับแรก ถึงกับเคยมีพระราชดำรัสกล่าวว่า “ถ้าหากไฟไหม้ไม่ต้องเก็บเครื่องเพชร ให้เก็บหนังสือก่อน” พระองค์ไม่โปรดคนพูดโกหก และจะทรงทำโทษข้าหลวงที่พูดปด ดังปรากฏความว่า “...ความผิดที่สำคัญคือเรื่องการโกหก ถ้าใครพูดโกหกจะถูกเอาป้ายแขวนคอทั้งสองข้าง ในแผ่นป้ายจะเขียนว่า ‘ฉันทเป็นคนไม่ดี ฉันทพูดปด’ และจะมีผู้ใหญ่พาตัวตระเวนไปตามที่มีคนอยู่มากๆ เพื่อจะได้ยินและเช็ดหลาบ จะได้ไม่ประพฤติตัวอย่างนี้อีก...”

ที่สุด พระองค์สิ้นพระชนม์ที่
วังคันธวาส ถนนวิฑู เมื่อวันที่ ๑๕
กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ เวลา ๒๓.๑๕
นาฬิกา ด้วยพระอาการสงบ ท่ามกลาง
ความเศร้าโศกเสียใจของพระบรม
วงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพารตลอดจน
ผู้ใกล้ชิด นับเป็นพระราชธิดาองค์
สุดท้ายของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา
บรมราชเทวีที่สิ้นพระชนม์ ในการนี้

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
เสด็จไปงานพระราชทานเพลิงพระศพ
ด้วยพระองค์เอง ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่เคย
เสด็จไปงานพระราชทานเพลิงพระศพ
พระราชโอรสพระราชธิดาพระองค์ใด
เลย เนื่องจากคติโบราณที่ห้ามบิดา
มารดาเผาศพบุตร มิฉะนั้นต้องเผา
อีก และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท
มหิดล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด

กระหม่อมให้มีพระราชพิธีพระราชทาน
เพลิงพระศพ จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔
พฤษภาคม ๒๔๘๔ ณ ท้องสนามหลวง
และในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์
ของทุกปี สถานศึกษาที่ถือกำเนิด
โดยพระองค์จะจัดงานรำลึกโดยใช้
ชื่อวันดังกล่าวว่า “วันทูลกระหม่อม”
หรือ “วันเจ้าฟ้า” เพื่อรำลึกถึงพระ
มหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระเจ้า
วไลยอลงกรณ์ องค์ประธานกำเนิด
สถานศึกษา ซึ่งได้สืบทอดพระ
ปณิธานของพระองค์ให้สมดังที่พระ
องค์ตั้งพระทัยส่งเสริมการศึกษาไทย
ให้คงอยู่สืบไป

อ้างอิง

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์
เจ้า, เกิดวังปารุสก์ ฉบับสมบูรณ์.
พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : อุดม,
๒๔๙๓.

ปรีดี พิศภูมิวิถี และคณะ. สมุดตราสะสม
เจ้าจอมเสียม ในรัชกาลที่ ๕. กุ
งเทพฯ : สยาม เรนซองส์, ๒๕๕๙
คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. ลูกแก้วเมืงขวัญ.
กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๔.

สถาบันราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรม
ราชูปถัมภ์. สมเด็จพระราชปิตุจฉา
เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวง
เพชรบุรีราชสิรินธร. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,
๒๕๓๖.

ขอพระคุณผู้อ่านเคราะหุรูปภาพ

หม่อมราชวงศ์เปรมปรีดิ์มาน เกษมศรี
หม่อมราชวงศ์นคริตรา จักรพงษ์
คุณณฤกษ์ สอึงทอง

ปลาเนื้อสด รสชาติที่ (ไม่เคย) ลาบสูญ?

กฤษฎา เหลือลมัย

(ซ้ายสุด) "ปลาเนื้อสด" อายุร่วม ๒ ศตวรรษจานนี้ ตามตำราเก่าปรุงรสไว้อ่อนๆ ดังนั้นจึงเคี้ยวได้ว่า คนกินจะได้ลิ้มเนื้อสดที่คั้นเกลือ มะนาว น้ำส้มไว้อย่างดีนั้นชัดเจน นับเป็นเอกลักษณ์ของปลาที่ใช้น้ำเกลือสดๆ ปรุงโดยไม่ผ่านการทำสุก ซึ่งปัจจุบันคนครัวทั่วไปมักไม่ปรุงรสแบบนี้กันแล้ว

(ซ้าย) เครื่องเคราของปลาเนื้อสดตำราสมเด็จพระพันพรรษาในรัชกาลที่ ๒ นอกจากเนื้อวัวที่คั้นเตรียมเสร็จแล้ว ก็มีน้ำมันมะนาว น้ำเค็มดี พริกชี้ฟ้าผ่าแฉะใส่และเมล็ดออก หั่นตามยาว เมล็ดแดงโม กระเทียมสดและกระเทียมเจียว ใบสะระแหน่ ผักชี (บน) เนื้อวัวหรือควายถูกนำมาใช้แทนเนื้อสับในสูตรปลาเนื้อสดแบบโบราณสูตรนี้โดยหันบางๆ คลุกเคล้ากับเกลือป่น น้ำส้มสายชู น้ำมันมะนาว

ทุกวันนี้ ใครสั่ง “พลาเนื้อ” กินตามร้านอาหารไทยภาคกลาง ก็จะ ได้กับข้าวรสจัดจ้านที่หน้าตาเหมือนกันแทบทุกร้านนะครับ คือเป็นเนื้อวัว สดหั่นชิ้นบาง สลวกเร็วๆ พอสุก คลุก กับตะไคร้ ใบมะกรูด หอมแดงซอย ใบ สะระแหน่ เคล้าผสมน้ำราดกระเทียม ไทยสับปรุงรสสามรส คือเปรี้ยวด้วยน้ำ มะนาว เค็มน้ำตาล เผ็ดพริกขี้หนูสด หั่น (บางร้านอาจใส่น้ำพริกเผาด้วย) มันเป็นกับข้าวกับแก้มรสแซ่บที่นิยม ทั่วไป โดยมักเข้าใจกันว่า ความต่างไป จากอาหารประเภทยำ ก็คือมีตะไคร้ ใบมะกรูด และหอมแดงซอยเพิ่มเข้า มาในจาน

พลาเนื้อไม่ใช่อาหารที่เพิ่งเกิด อย่างน้อยในวรรณคดีเก่าสมัยต้น กรุงเก่า อย่างกาพย์เห่เรือชมเครื่อง คาวหวาน พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ ก็มีบทพรรณาน่ารับนี้

“ข้าข้าพลาเนื้อสด
พุ่งปรากฏรสที่หอม
คิดความยามถนอม
สนิทเนื้อเจ้าเสาวคนธ์”

ถึงแม้ว่าพริกขี้หนู ตะไคร้ ใบ มะกรูด จะปรากฏตัวในสำรับกับข้าว ไทยแล้วในเวลานั้น แถมการใช้ตะไคร้ ใบมะกรูดเข้าอาหารยังมีใช้ในอาหาร ไทหล้า อย่างเช่นเนื้ออบแบบไทหล้า ด้วยก็ตาม แต่น่าสงสัยว่า พลาเนื้อสด ที่รัชกาลที่ ๒ ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยความรำลึกถึงรสชาติอันแสนเสนาหา

(ซ้าย) เมื่อคลุกขยำให้เข้ากันดี ปั่นยี่หัดทั้งไว้สักครู่ จึงคั้นน้ำออก จนเนื้อสดอืดๆ นั้นแห้ง สีเนื้อจะ ชิดเป็นสีชมพูอ่อนๆ แบบนี้ในทางการครัวไทย ภาคกลางถือว่า “สุกมะนาว” แล้ว

นั้น อาจไม่ใช่พลาเนื้อเดียวกับที่เรา ท่านกินกันทุกวันนี้

สูตรในหนังสือตำราแม่ครัวหัว ปาก (พ.ศ. ๒๔๕๒) ของท่านผู้หญิง เปลี่ยน ภาสกรวงศ์ มีพลาเนื้อสด (ระบุว่าตามตำราสมเด็จพระพันพรรมา ในรัชกาลที่ ๒) อยู่ด้วย แต่เครื่องปรุง คือ เนื้อสมัน พริกชี้ฟ้า เมล็ดแตงโม ใบสะระแหน่ เกลือ มะนาว น้ำส้ม น้ำเค็มดี มันหมู ผักชี กระเทียมเจียว วิธีจัดการกับเนื้อสดของท่าน ผู้หญิงเปลี่ยน คล้ายวิธีทำก้อยปลา ก้อยกุ้งแบบเก่าหลายสูตร คือ “... เอามาหั่นบางๆ ให้พอจานหนึ่ง เอา เกลือปนเค็มน้ำให้เค็มสักหน่อย น้ำส้ม นิิดหน่อย น้ำมะนาวเทลง ขยำนวดไป จนเนื้อนั้นชืดสุกออกสีขาว แล้วบิดให้ แห้ง...บางท่านรังเกียจดิบ ก็เอาขึ้นย่าง พอน้ำตกละก่น้อย เนื้อในยังแดงอยู่ จึง ค่อยเอามาหั่นคั่นก็มี...”

เครื่องเคราอื่นๆ เช่น “กระเทียม แห้งปอกซอยตามกลีบ แบ่งเอาขึ้น เจียวกับมันหมูส่วนหนึ่ง เหลือดิบไว้ สองส่วน พริกชี้ฟ้าผ่าแคะเม็ดออก หั่น ตามยาว เมล็ดแตงเอาขึ้นขูดทั้งเปลือก แล้วแคะเอาแต่เมล็ดใน สระแหม่นเด็ด เอาแต่ใบ...”

เมื่อเตรียมเสร็จ จึงเริ่มปรุง “พลาเนื้อสด” โดย “เอาของที่กล่าว เหล่านี้ลงประสมเคล้ากับเนื้อ เอา น้ำเค็มดี น้ำมะนาวเคล้าให้ทั่วกัน แต่ ต้องเอาพริกกับกระเทียมเคล้าลงไป ก่อน เมื่อเคล้าทั่วกัน ชิมดูรสเปรี้ยว เค็มดีแล้ว จึงเอาเมล็ดแตงที่แคะไว้ กับใบสะระแหน่เคล้าลงทีหลัง หยิบลง ขามถาดจาน เอากระเทียมที่เจียวไว้โรย

ลง ผักชีลงน้า...”

เนื้อสดนี้ หากไม่มีเนื้อสมัน “เนื้อกวาง นางแก้ง สุกปร้าก็ใช้ได้ ถ้า ไม่มีก็แก้มอื่นที่สด เนื้อสันคอสดก็ใช้ได้ แต่เมื่อคั้นเสร็จแล้วเอาใบมะละกอห่อ ไว้ เมื่อจะพลาจึงเอาออก เนื้อจะได้นุ่ม อ่อนดีขึ้น...”

จะเห็นว่า ไม่เหมือนกับที่พวก เรากินพลาเนื้อทุกวันนี้เลยนะครับ เครื่องปรุงที่ประกอบเคียงเนื้อนั้น รสชาติอ่อนกว่าแน่ๆ เพราะขนาดพริก ชีฟ้ายังแคะเอาเมล็ดออก แต่ตัวเนื้อ น่าจะมีกลิ่นเนื้อ ความนุ่ม และรสชาติ ดิบ สด หอมนุ่มนวลกว่าใช้เนื้อวัวลวก แบบในปัจจุบันอยู่บ้าง

ความแตกต่างของเนื้ออยู่ตรง ที่ท่านผู้หญิงเปลี่ยนเจาะจงให้ใช้เนื้อ สมันสด ซึ่งน่าจะเป็นเนื้อสัตว์ตระกูล กวางคุณภาพดีที่สุดเท่าที่ชาวสยามพึง มีกินกันในสมัยนั้น

.....
คงมีเงื่อนไขมากมายหลาย ประการที่ทำให้ความนิยมกินเนื้อสัตว์ ป่าว่าเป็นวัตถุดิบอาหารคุณภาพสูงเมื่อ สดวรรษก่อน กลับถูกมองเป็นตรงกัน ข้ามในปัจจุบัน

ในเวลานั้น หนังสือดำรับสาย เยาวภา ของสายปัญญาสมาคม (พ.ศ. ๒๔๗๘) บรรยายคุณลักษณะของเนื้อ สัตว์ป่าไว้อย่างแสนวิเศษ คือ “ไม่สู้จะ มีมันมากอย่างเนื้อสัตว์เลี้ยง เช่น หมู หรือวัว ที่เนื้อติดกันเช่นนี้เป็นเพราะ อาหารและที่อยู่ต่างกัน เนื้อสัตว์ (ป่า) โดยมากมันจะเข้าไปแทรกปนอยู่ใน เนื้อทั่วๆ ไป ทำให้เนื้อรสดีกว่าสัตว์ เลี้ยงมาก และเก็บไว้สดๆ ก็ดีกว่าและ

ทนกว่า...”

แม้ในตำราแม่ครัวหัวป่าก์เอง ตอนที่ระบุถึง “สัตว์ป่าอุทยาน” นั้น ก็ยังบอกว่า “...เนื้อสมัน มีตามฤดูกาล เปนของแปลกบางวัน...ไม่มีที่ขาย มีแต่ของให้ของฝากกัน ตามบันดาที่ท่าน ซึ่งไปเที่ยวบ้านนอกชอกนาป่าดอย หาได้โดยยิงฤๅดักทำเอาได้อย่างไร ก็นำมาให้ปันเปนก้านั้นของฝากแก่มิตร สะหายมูลนายบ้างตามฤดูกาล”

คงเป็นคุณสมบัติของสัตว์ป่า กินพืช ทั้งยังมีขนาดเล็ก และต้องวิ่งไปมาหลบหนีสัตว์ผู้ล่าอยู่เกือบตลอดเวลา นั่นเอง ที่ทำให้เนื้อของสมัน (Schomburgk's deer) กวางขนาดเล็กที่มีถิ่นฐานอยู่อาศัยแถบลุ่ม

น้ำเจ้าพระยาภาคกลางนี้เป็นที่นิยมบริโภคในหมู่ชาวสยามมาแต่โบราณ ก่อนที่มันจะถูกส่งจากรัฐทั้งหมดไปในช่วงก่อนถึงพุทธกาลเพียงไม่นานนัก

หนังสือสำเภาภักดิ์ริยสุลลยมาน บันทึกราชทูตเปอร์เซียที่เข้ามาอยุธยา สมัยสมเด็จพระนารายณ์กล่าวถึงสัตว์คล้ายกวาง แต่ “มีขาสั้น วิ่งได้ช้ามาก มีให้จับได้มากอย่างง่ายดาย เมื่อมาถึงที่ลานกว้างนี้ เราเห็นเขากวางตาข่ายไว้ พวกที่มาด้วยก็ส่งเสียงร้องเตือนสัตว์ ในไม่ช้า ตั้งแต่เช้าถึงบ่าย เราก็จับสัตว์เหล่านี้ได้ราวสามสิบตัว...” ซึ่งคงหมายถึงสมันนั่นเอง

ล่วงมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ หองครวใหญ่ของพระราชวังสนาม

จันทร์ที่นครปฐมยังระบุถึงอาหารชุดทรงเลี้ยงที่ประชุมเสนาบดี ว่ามีสมันอยู่ร่วมรายการ โดย คุณดิษพงศ์ เนตรล้อมวงศ์ ได้เผยแพร่สมุดบาญชีรายการอาหารประจำวันเสาร์ที่ ๑๒ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๓ นี้ไว้ในโซเชียลมีเดีย มีตอนหนึ่งระบุว่า “เนื้อสมันทำเค็มเต็มชลอม ผักขึ้นกลิ่นหอม มาจากตำบลศรีประจัน”

ราคาเนื้อสมันในตลาดช่วงพุทธศักราช ๒๔๕๐ จึงแพงเท่าๆ กับเนื้อสันวัว หมูป่า และเนื้อแกะจากเชียงใหม่คือปอนด์ละ ๓ สลึง แต่ก็ไม่ได้มีขายทุกวัน

.....

แม้ปัจจุบัน สมันในเมืองไทย

เมื่อจะรับประทานก็เคล้าส่วนผสมให้เข้ากัน
ชิมรสตามชอบ

จะสูญพันธุ์ไปแล้วกว่า ๘๐ ปี ขณะเดียวกัน ทั้งแก้ง กวาง หมูป่า ถึงจะมีเลี้ยงเป็นฟาร์มขนาดใหญ่กันแล้ว แต่กลับยังคงสถานะในสายตาค้นทั่วไปว่า คือเนื้อ “สัตว์ป่า” อยู่ แม้ว่าคุณภาพเนื้อจะไม่อาจเทียบเท่าบรรพบุรุษของมันที่ดำรงชีพอิสระในป่าจริงๆ อย่างไรก็ดี ค่านิยมการกินเนื้อสัตว์ตระกูลนี้ที่ยังคงมีอยู่ไม่น้อย ก็ทำให้บรรดาพ่อค้าแม่ค้าบางแห่งถึงกับต้องหาทางสนองความต้องการของตลาด โดยการทำเทียมมาจำหน่ายเลยทีเดียว

อย่างเช่นที่ตลาดใหญ่แห่งหนึ่งริมทางหลวงสาย ๑๑ ในเขตอำเภอ

ห้างฉัตร จังหวัดลำปางนั้น มีเชิงเนื้อ “แก้ง กวาง เลียงผา” จำหน่ายในราคาถูก คือกิโลกรัมละไม่เกิน ๑๕๐ บาท เนื้อสดๆ ที่ว่านี้สีแดงจัด ตัวเนื้อนั้นนุ่มมากเมื่อนำมาปรุงเป็นกับข้าว

เจ้าหน้าที่สวนป่าทุ่งเกวียนเคยบอกกับนักท่องเที่ยวที่ไปพักค้างแรมว่า สัตว์ป่าตระกูลกวางนั้น ในย่านนี้หากจะมีเลี้ยงบ้าง ก็เป็นไปเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์เท่านั้น ไม่มีเลี้ยงแบบฟาร์มขนาดใหญ่ ส่วนที่เห็นมีจำหน่ายในราคาถูกๆ น่าจะเป็น “เนื้อหมูที่เขาแช่ดินประสิวให้มันนุ่ม กับใส่สีให้แดงคล้ายเนื้อสัตว์ป่า” มากกว่าจะเป็นแก้ง กวาง หรือเลียงผาจริงๆ

ความเชื่อและวัฒนธรรมที่กำกับความนิยมการกินเนื้อสัตว์ป่า-สัตว์เลี้ยงนี้ ว่าที่จริงก็น่าจะต้องปรับไปตามคุณภาพเนื้อ ที่เป็นผลมาจากวิธีการเลี้ยง การตรวจวัดปรับปรุงคุณภาพ กล่าวคือ สิ่งที่ดีารากับข้าวสมัยศตวรรษที่แล้วกลายกย่อง “เนื้อสัตว์ป่าภูเขาเกม” ไว้นั้น ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากเงื่อนไขในเวลานั้น ซึ่งท่านผู้หญิงเปลี่ยนได้เขียนอธิบายไว้แล้วว่า “แต่เนื้อโคที่ปนอาหารมีในท้องตลาด ก็ไม่ได้เป็นสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงปรนปรือสำหรับเป็นอาหารดังบางประเทศเลี้ยง เปนโคที่พวกแขกเที่ยวซื้อมาจากมณฑลกรุงเก่า ราชบุรี นครไชยศรี เป็นต้น จึงสู้เนื้อโคในบางประเทศที่เลี้ยงเฉพาะเป็นมังสาหารไม่ได้...”

หากท่านก็ได้แจกแจงต่อมาด้วยว่า “ตั้งแต่มีแพทย์ตรวจป้องกันโรคขึ้นแล้ว...ฝรั่งว่ากันว่าเนื้อโคที่แพทย์ตรวจ

นี้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน...”

ทุกวันนี้ เป็นความจริงที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงของขั้นตอนวิธีการเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนกระบวนการผลิตวัตถุดิบอาหารซึ่งมีการพัฒนาตลอดเวลาได้ทำให้ฟริกซ์ฟ้าเกือบทั้งหมดมีรสเผ็ดขึ้นมาก ขณะที่น้ำเค็ดกลับหาได้ยากแล้วไหนจะเนื้อสดๆ ของสมัน ซึ่งย่อมไม่เคยมีผู้ใดได้ลิ้มรสมานานร่วม ๑๐๐ ปี ฯลฯ เงื่อนไขเหล่านี้เองทำให้เราคิดว่า “พลาเนื้อสดตามตำราสมเด็จพระพันพรรษา” คงไม่ถูกปรุงขึ้นใหม่อีกตลอดกาลเป็นแน่

ทว่า อาศัยชุมชนชาวสวนเกษตรอินทรีย์หลายแห่งที่ทำงานด้วยความตระหนักถึงความปลอดภัยของอาหารอย่างแท้จริง ปัจจุบันนี้ เราจึงอาจเสาะหา “ฟริกมัน” คือฟริกซ์ฟ้าสวนบางช้าง ที่ใช้ในครัวไทยมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงฯ ได้ไม่ยากนัก ชุมชนชายทะเลสมุทรสาครบางแห่งก็หวนกลับมาผลิตน้ำเค็ดอีกครั้งหนึ่ง และเมื่อผนวกเข้ากับเนื้อโคขุนฟาร์มไทยที่มุ่งพัฒนาคุณภาพจนทัดเทียมต่างประเทศ “พลาเนื้อสด” ก็อาจกลับมีชีวิตสมสมัยขึ้นได้อีกครั้ง ด้วยรสชาติใกล้เคียงสัมผัสแห่งศตวรรษก่อน หากอุปด้วยกระบวนการผลิตที่คำนึงถึงเงื่อนไขอันเหมาะสมกับชีวิตและสุขภาพของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่

การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ หรือดับไปของอาหารแต่ละจาน จึงขึ้นอยู่กับ การตีความวัฒนธรรมการกินของผู้คนในดินแดนนั้นๆ นั่นเอง

สามารถติดตามอ่านวารสารใหม่ได้ที่

<http://libapp.rmutp.ac.th/newBook/?cat=10>

- ห้องสมุดเทเวศร์
- ห้องสมุดโชติเวช
- ห้องสมุดพณิชยการพระนคร
- ห้องสมุดพระนครเหนือ

